

В. А. Гура,
к. е. н., доцент, доцент кафедри євроінтеграційної політики,
Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4870-4037>

DOI: 10.32702/2306-6814.2024.22.250

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В СФЕРІ ІНКЛЮЗИВНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

V. Gura,
PhD in Economics, Associate Professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

STATE MECHANISMS OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF SOCIAL ENTREPRENEURSHIP IN THE FIELD OF INCLUSIVE TOURISM IN UKRAINE

У статті висвітлюється актуальність розвитку соціального підприємництва в сфері інклюзивного туризму як сучасного тренду туристичної діяльності, що має здійснюватися із дотриманням принципів рівності, недискримінації та інклюзії для всіх людей. Розглянуто міжнародний контекст інклюзивного туризму з економічної та соціальної точок зору. Підкреслено, що світові принципи, євроінтеграційні процеси та особлива ситуація в Україні визначають необхідність розширення видів і обсягів інклюзивної туристичної діяльності. Проаналізовано важливість дотримання принципу інклюзії для досягнення добробуту в суспільстві та як соціальні підприємці за рахунок інноваційних рішень можуть розвивати інклюзивний туризм.

Досліджено нормативно-правовий механізм розвитку соціального підприємництва в сфері інклюзивного туризму в Україні. Доведено, що інклюзивність має стати наскрізною темою державної політики в усіх сферах — туристичній, будівельній, транспортній, освітній, медичній, інформаційній, що у комплексі створюватиме нормативно-правове підґрунтя розвитку інклюзивного туризму.

Обґрунтовано, що інституційний механізм державного управління інноваційним розвитком соціального підприємництва в сфері інклюзивного туризму потребує вдосконалення щодо підвищення сталості державних інституцій, формування поглиблених партнерських відносин з іншими суб'єктами сфери туризму та більшої координованості зусиль щодо створення доступного для всіх туристичного середовища.

Розкрито практичні аспекти впровадження інноваційних рішень розвитку туризму у містах, які реалізують концепцію SMART-city.

Сформульовано рекомендації щодо вдосконалення механізмів державного інноваційного розвитку соціального підприємництва в сфері інклюзивного туризму та перспективи подальших досліджень цієї проблематики. Обґрунтовано, що державні механізми стимулювання інноваційного розвитку соціального підприємництва в сфері інклюзивного туризму позитивно впливають на економічні, соціальні та екологічні показники в суспільстві.

The article highlights the importance of developing social entrepreneurship in the field of inclusive tourism as a modern trend in tourism activities, which should adhere to the principles of equality, non-discrimination, and inclusion for all individuals. The international context of inclusive tourism is analyzed from both economic and social perspectives. It emphasizes that global principles, European integration processes, and Ukraine's unique position necessitate expanding the types and scope of inclusive tourism activities. The article analyzes the importance of adherence to the principle of inclusion for achieving well-being in society and how social entrepreneurs can develop inclusive tourism through innovative solutions.

The study examines the regulatory and legal mechanisms for developing social entrepreneurship in Ukraine's inclusive tourism sector. It argues that inclusiveness should become a central theme of state policy across various sectors, including tourism, construction, transportation, education, healthcare, and information, collectively establishing a comprehensive regulatory framework for inclusive tourism growth.

The article underscores the need to enhance the institutional mechanisms of public administration for the innovative development of social entrepreneurship in inclusive tourism. This includes improving the sustainability of public institutions, fostering stronger partnerships with other tourism stakeholders, and better-coordinating efforts to create an accessible and inclusive tourism environment.

The practical aspects of implementing innovative solutions for tourism development in cities that adopt the SMART-city concept are examined.

The article concludes with recommendations for improving the mechanisms of state-driven innovation in social entrepreneurship for inclusive tourism and outlines prospects for further research in this area. It is substantiated that the state mechanisms for stimulating the innovative development of social entrepreneurship in the field of inclusive tourism have a positive impact on economic, social and environmental indicators in society.

Ключові слова: соціальне підприємництво, інклюзивний туризм, державні механізми, інноваційний розвиток, SMART-city.

Key words: social entrepreneurship, inclusive tourism, state mechanisms, innovative development, smart SMART-city.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Глобальні трансформаційні зміни сьогодні спостерігаються у різних сферах сучасного світу, в тому числі у суспільно-політичних, економічних, соціальних, демографічних, культурних, інформаційних тощо.

Демократичні перетворення, що ширяться світом, подальша гуманізація суспільних відносин спрямовуються на закріплення основного постулату найвищою цінністю є людина, а забезпечення її прав і свобод має бути наскрізною темою формування, організації та розвитку життєдіяльності суспільства.

Повною мірою це відноситься і до туризму, який за своєю суттю є не лише одним з видів економічної діяльності, а й реалізує соціальну, культурно-просвітницьку, інформаційну функції. Ступінь виконання перелічених функцій значною мірою залежить від доступності туристичних продуктів для більшої аудиторії, залучення ширшого кола споживачів за принципами рівності, недискримінації та інклюзії для всіх людей, включаючи людей з інвалідністю, людей похилого віку, сім'ї з дітьми.

Саме ці принципи закладено в основу Глобального етичного кодексу туризму, міжнародного документу, прийнятого на XIII сесії Генеральної асамблеї Всесвітньої туристської організації (ЮНВТО) в Сантьяго (Чилі) у 1999 р. У документі відзначається роль туризму для "внесення вкладу в економічний розвиток, міжнародне взаєморозуміння, мир, процвітання, загальну повагу і дотримання прав людини та основних свобод для всіх людей незалежно від раси, статі, мови і релігії" [1].

У Європейському Союзі концепція інклюзивного туризму активно підтримується Європейською Комісією та реалізується через партнерську діяльність спільнот, адміністрацій, туристичних підприємств, Європейської

мережі доступного туризму, Європейського інституту дизайну для всіх, тощо. Інклюзивний туризм розглядається і як важлива складова сталого розвитку розумних міст.

Крім морально-етичних факторів, необхідність розвитку доступного туризму має економічне підґрунтя. Так, ринок інклюзивного туризму в країнах-членах ЄС складає близько 27 % від загальної кількості населення та 12 % від туристичного ринку [2]. Згідно даних Всесвітньої організації охорони здоров'я, станом на 2023 рік, 1,3 мільярда людей (близько 16 % населення світу) має інвалідність. До того ж постійно зростає частка людей похилого віку, які є активними споживачами туристичних послуг та часто потребують особливих умов [3]. Тому туризм для "особливих" споживачів став достатньо прибутковим бізнесом, що представлений туристичними спеціалізованими агентствами та операторами, у цій сфері активно розвивається соціальне підприємництво, публічно-приватне партнерство, впроваджуються інноваційні технологічні рішення, використовуються сучасні досягнення інформаційно-комунікаційної індустрії тощо.

Україна поки знаходиться лише на початку розвитку інклюзивного туризму. Більшою мірою цей розвиток підтримується благодійними акціями, окремими громадськими організаціями, несистемними активностями. Але суттєвих змін у публічному світогляді, відношенні суспільства до осіб з інвалідністю, творенні туристичного простору, комфортного для всіх, поки не спостерігається [4].

Водночас, питання розвитку туризму, доступного для всіх, в Україні все більше актуалізується. Позитивним рушієм цього процесу є обраний нашою країною курс на євроінтеграцію та пов'язана з цим необхідність адаптації усіх вітчизняних процедур, принципів, стандартів діяльності, в тому числі у туристичній галузі, до прийнятих у Європейському Союзі. Негативним чинни-

ком стали широкомасштабні воєнні дії на українській території, що призвели та продовжують призводити до збільшення кількості людей з інвалідністю, права яких, у тому числі щодо надання туристичних послуг, мають бути забезпечені.

З огляду на це, розвиток інклюзивного туризму в Україні, особливо у складних міських просторах і рекреаційних зонах, для людей з обмеженими можливостями потребує ґрунтовного дослідження.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблематика інноваційного розвитку соціального підприємництва в сфері інклюзивного туризму досліджується у численних працях науковців, експертів, розкривається у документах і звітах міжнародних організацій відповідного спрямування.

Концептуальні питання інклюзивного туризму та його окремих сегментів висвітлювались низкою зарубіжних вчених, серед яких Айтчісон С., Бухаліс Д., Боутелл Дж., Дарсі С., Лоусон В. тощо.

Айтчісоном С. досліджувались теоретичні засади організації дозвілля для молодих людей з особливими потребами, роль цього процесу для подолання соціальної ізоляції. Автор наголошував на необхідності ширшого контексту соціальної політики, яка б сприяла переходу від політичної риторики до забезпечення реального права молоді з інвалідністю на користування послугами сфери розваг і дозвілля [5].

Еволюцію поглядів від організації туристичних послуг для туристів-інвалідів до туризму доступного для всіх розкрито у працях Дарсі С. та Бухаліса Д. Вчені поглибили понятійно-категоріальний апарат проблематики, а саме визначення туризму та систем туризму, їх функціонування у контексті забезпечення прав людини, розкрили сутність соціальної моделі доступного туризму [6].

Боутелл Дж. вказував на економічний потенціал інклюзивного туризму, його збільшення у перспективі внаслідок збільшення у розвинених країнах платоспроможності осіб з інвалідністю, осіб похилого віку та підвищення їхньої зацікавленості у туристичних подорожах [7].

На зв'язок інклюзивного туризму з територіальним економічним розвитком вказував Лоусон В. Він підкреслював, що маркетинг територіальних утворень має вбудовуватися у загальнонаціональну політику розвитку туризму [8].

Українські дослідники, серед яких Данчевська І., Іванова О., Жеребко І., Калайтан Т., Кравченко О., Сеньків М., Слатвінська Л., Яріко М., також активно розвивають тематику інклюзивного туризму.

До здобутків науковця Яріко М. слід віднести детальне розкриття тісного зв'язку панівних світоглядних переконань та відношення до людей з інвалідністю, що, у свою чергу, впливає на розвиток інклюзивного туризму в конкретному суспільстві [4]. У працях Данчевської І., Іванової О., Калайтан Т., Сеньків М. та Слатвінської Л. аналізується світовий досвід інклюзивного туризму, основні глобальні тренди його розвитку, можливості впровадження європейського досвіду розбудови туризму доступного для всіх в українських реаліях, а також

виокремлюються причини недостатнього рівня розвитку інклюзивного туризму в Україні [3, 9, 10].

Кравченко О. розкриває міжнародний і вітчизняний нормативно-правовий механізм розвитку "інклюзивного туризму як інноваційного засобу реабілітації дітей та молоді з особливими освітніми потребами" [11]. На інноваційність як невід'ємну складову розвитку туризму доступного для всіх вказує також Жеребко І. [12].

Як бачимо, питання надання туристичних послуг особам з інвалідністю активно досліджуються. Водночас, ціла низка науково-практичних завдань, в тому числі механізмів пришвидшення формування системи інклюзивного туризму у міських просторах на тлі нових викликів, що постали перед країною, та з урахуванням євроінтеграційного курсу, потребує поглибленого вивчення. Також важливо висвітлювати в публічному просторі питання інноваційного розвитку соціального підприємництва в сфері інклюзивного туризму для активного впровадження в Україні. Соціальне підприємство має на меті створення соціальних цінностей в суспільстві, а інклюзія є однією з них.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є дослідження механізмів державного інноваційного розвитку соціального підприємництва в сфері інклюзивного туризму в Україні та розробка рекомендацій щодо їх вдосконалення.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Інноваційний розвиток соціального підприємництва в сфері інклюзивного туризму є важливим напрямом у повоєнній відбудові України, оскільки впровадження концепції інклюзивного туризму, яка базується на принципах рівності, недискримінації та доступності, поступово стає одним з домінуючих трендів розвитку туристичної діяльності в усіх розвинених країнах світу. На міжнародному рівні ідея інклюзії активно підтримується та просувається Організацією Об'єднаних Націй (ООН) та створеною у 1975 році в її структурі спеціалізованою організацією ЮНВТО. Задля вироблення спільних засад втілення принципів інклюзивності у життя Генеральною Асамблеєю ООН у 2006 році було прийнятий Конвенцію про права осіб з інвалідністю (далі Конвенція), яку підписали та ратифікували майже всі країни світу, у тому числі й Україна [13]. У Статті 30 Конвенції чітко вказується, що держави-учасниці визнають право осіб з інвалідністю брати участь нарівні з іншими в культурному житті, а також вживають належних заходів для забезпечення доступу до послуг тих, хто займається організацією дозвілля, туризму, відпочинку та спортивних заходів [14].

З метою розвитку туризму, в тому числі інклюзивного, а також реалізації положень Конвенції в Україні ухвалено цілу низку нормативно-правових актів, серед яких відмітимо Закон України "Про туризм", прийнятий 15 вересня 1995 року, а останні зміни до нього вступили у дію 01 січня 2024 року; Стратегію розвитку туризму та курортів на період до 2026 року, схвалену Розпорядженням Кабінету Міністрів України 16 березня 2017 р.; Національну стратегію з створення безбар'єр-

ного простору в Україні на період до 2030 року, прийняту Розпорядженням Кабінету Міністрів України 14 квітня 2021 р.

У Законі України "Про туризм" одним з пріоритетних напрямів державної туристичної політики визначено "забезпечення доступності туризму та екскурсійних відвідувань для дітей, молоді, людей похилого віку, осіб з інвалідністю та малозабезпечених громадян шляхом запровадження пільг стосовно цих категорій осіб" [15]. Проте, відмітимо, що доступність — це не лише пільги, а передусім відсутність будь-яких перешкод, в тому числі фізичних бар'єрів. Тому, на нашу думку, у цю законодавчу норму слід ввести зміни згідно сучасного трактування принципу доступності.

Більш повно термін доступності розкрито у Національній стратегії з створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, де він трактується як "забезпечення рівного доступу всім групам населення до фізичного оточення, транспорту, інформації та зв'язку, інформаційно-комунікаційних технологій і систем, а також до інших об'єктів та послуг, як у міських, так і в сільських районах" [16]. Можна зробити висновок, що інклюзивність має стати наскрізною темою державної політики в усіх сферах — будівельній, транспортній, освітній, медичній, інформаційній, туристичній, тощо. А це, у свою чергу, потребує відповідного корегування багатьох нормативно-правових документів, що регулюють діяльність різних галузей. Тому вважаємо, що нормативно-правовий механізм розвитку інклюзивного туризму за своєю природою є комплексним і не може обмежуватися окремими спеціалізованими актами.

Тому надзвичайно важливо саме інноваційно розвивати соціальне підприємництво в сфері інклюзивного туризму, адже це позитивно впливає на формування галузевого інституційного середовища, що утворюється центральними та місцевими органами виконавчої влади у сфері туризму, відповідними підрозділами органів місцевого самоврядування, громадськими організаціями, приватними суб'єктами туристичної діяльності, які взаємодіють між собою та реалізують свої рішення через доступні ним важелі впливу в межах власних повноважень. Провідна роль у просуванні ідей і принципів інклюзивного туризму належить державним органам влади, які покликані формувати, організовувати реалізацію державної політики у цій сфері, координувати дії учасників туристичної діяльності. Але в Україні кількість зазначених національних структур, їх повноваження та структура постійно змінювалися, що негативно впливало на інституційну сталість. Так, за роки незалежності туристичною проблематикою опікувались Державний комітет з туризму, Державний комітет молодіжної політики, спорту й туризму, Державний департамент туризму, Державна туристична адміністрація, напряму підлегла Кабінету Міністрів України, Міністерство культури й туризму та Державна служба туризму й курортів у його складі, Міністерство інфраструктури України та Державне агентство України з туризму та курортів у його складі. На теперішній час центральним органом виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері туризму та курортів України, є Державне агентство розвитку туризму

України. Деякі зі згаданих структур функціонували до двох років, що призводило до втрати стратегічного характеру туристичної політики, її послідовності та прогнозованості.

Просуванню туристичного бренду України, впровадженню сучасних підходів у туристичні продукти сприяють всеукраїнські громадські організації, серед них Українська асоціація туристичних агентств, Асоціація туроператорів України, Українська асоціація готельних господарств, Всеукраїнська громадська організація "Туристична асоціація України" тощо. Поряд з цим представленість цих організацій на регіональному та місцевому рівні є фрагментарною, співпраця з органами влади також потребує посилення. На цей час більшу ефективність у контексті втілення різних аспектів доступного туризму у життя демонструють не спеціалізовані громадські організації у сфері туризму, а неприбуткові недержавні установи, які опікуються проблематикою людей з інвалідністю, зокрема громадська організація "Безбар'єрність", Всеукраїнська спілка громадських організацій "Конфедерація громадських організацій інвалідів України" тощо.

Бізнес також усвідомив важливість створення безбар'єрних просторів, спеціальних умов і відповідного рівня доступності. Саме тому соціальні підприємці за рахунок сучасних технологій: як діджитал (різноманітні зручні застосунки та SMART-інструменти), так і нових будівельних конструкцій, створюють комфортні заклади та простори, що розширює можливості відпочинку, подорожей і відновлення для ветеранів війни, людей з інвалідністю, сім'їв з дітьми та людей похилого віку.

Ключовим фактором розвитку інклюзивного туризму є наявність доступного простору в територіальних громадах. Тому органи місцевого самоврядування спільно з національними і місцевими громадськими організаціями та туристичними підприємствами поступово розширюють діяльність в цьому напрямі. У багатьох містах утворені міські комітети доступності як постійно діючі консультативно-дорадчі органи при міських радах. Вони здійснюють активну діяльність щодо координації зусиль підрозділів органів місцевого самоврядування, місцевих органів виконавчої влади, недержавних установ, громадських організацій щодо створення фізичної, соціальної, інформаційної доступності різних об'єктів, у тому числі місць відпочинку, історичних пам'яток, культурно-видовищних установ, тощо.

Скоординована робота міських громад дає свої результати. Особливо це помітно в містах, що впроваджують концепцію SMART-city [17], адже доступність послуг, мобільність, впровадження інноваційних рішень у містобудівну діяльність, сприяння підвищенню цифрової грамотності населення є однією з ознак розумних міст.

Так, Київ у 2023 році першим в Україні запустив сервіс "Портал Захисників та Захисниць", який забезпечуватиме прямий доступ до всіх послуг, а також допомогатиме комунікувати Захисникам та Захисницям з міськими установами більш оперативно та максимально безбар'єрно. Одна з ключових послуг сервісу — надання екскурсійних послуг. Також вперше був впровад-

жений такий інноваційний туристичний продукт як реабілітація екскурсіями для киян-Захисників, Захисниць, їхніх родин та родин загиблих. При цьому особлива увага приділяється доступності та безбар'єрності екскурсійних маршрутів [18].

У місті функціонує Спеціалізована молодіжна бібліотека, де започатковано Школу мобільної грамотності. Інноваційним рішенням стало створення громадських просторів Vcentri HUB Шевченківського, Оболонського, Голосіївського, Солом'янського та Дніпровського районів м. Києва, де активно діє Школа цифрової грамотності [19].

У цілому можна зробити висновок, що інституційний механізм управління розвитком туризму, в тому числі інклюзивного, в Україні є достатньо сформованим, але потребує вдосконалення в напрямі підвищення сталості державних інституцій, формування поглиблених партнерських відносин з іншими суб'єктами сфери туризму та більшої багаторівневої координованості зусиль щодо створення доступного для всіх туристичного середовища.

Саме тому державні механізми стимулювання інноваційного розвитку соціального підприємництва в сфері інклюзивного туризму, на нашу думку, будуть позитивно впливати на економічні, соціальні та екологічні показники, тобто досягатиметься ефект "потрійного результату" [20]. Соціальні підприємства, метою яких є не лише отримання прибутку, а й вирішення певних соціальних проблем, стають генераторами інновацій у туристичній сфері, створюючи нові туристичні продукти для або разом з людьми, які потребують особливого відношення. Важливість соціального туристичного бізнесу у сучасних умовах пов'язана з його подвійною соціально-економічною природою, завдяки чому його функціонування дозволяє вирішити багато місцевих проблем, від створення робочих місць, підвищення доходів місцевих бюджетів до суттєвого зміцнення соціального капіталу громад.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Забезпечення прав людини як базової цінності демократичних суспільств знаходить свій прояв у туристичній сфері через впровадження концепції туризму доступного для всіх.

В Україні необхідність інноваційного розвитку соціального туризму в сфері інклюзивного туризму диктується багатьма чинниками:

- на міжнародному рівні Україна взяла на себе зобов'язання щодо втілення конвенції із забезпечення прав людей з інвалідністю, етичного кодексу туризму;
- в контексті євроінтеграції Україна адаптує свою діяльність в усіх сферах до прийнятих у Європейському Союзі норм, в тому числі в туризмі;
- на національному рівні особлива ситуація воєнного часу висуває особливі вимоги до туризму, важливими напрямками якого стають реабілітаційний, соціальний, медичний, тощо.

На цей час в Українікладається багато зусиль з боку держави, громадських організацій, місцевих спільнот щодо забезпечення безбар'єрного простору,

який є рамковою умовою функціонування туризму доступного для всіх.

Водночас інклюзивний туризм це не лише фізична, соціальна, комунікаційна, інформаційна доступність, а й нові туристичні бізнес-продукти, нові форми обслуговування, фінансування, нові соціальні бізнес-проекти, тощо. Тобто розвиток соціального підприємництва в сфері інклюзивного туризму безпосередньо пов'язане з інноваціями й активною взаємодією різних зацікавлених сторін: держави, бізнесу, громадськості та самих туристів. Сприяти цьому має системна робота із вдосконалення нормативно-правового, інституційного, економічного механізмів публічного управління туристичною галуззю.

Література:

1. Global Code of Ethics for Tourism. World Tourism Organization, 1999. URL: <https://www.unwto.org/background-global-code-ethics-tourism> (дата звернення 22.10.2024).
2. World Tourism Day 2016: Tourism for All — promoting universal accessibility Good Practices in the Accessible Tourism Supply Chain. World Tourism Organization (UNWTO), Madrid, 2016. 22 p.
3. Danchevska I., Kalaitan T. Inclusive tourism: world experience and prospectsof development in Ukraine. Development Service Industry Management. 2024. № 2. С. 96—104.
4. Яріко М. О. Філософія інклюзивного туризму. Культура України. 2017. Випуск 58. С. 119—128.
5. Aitchison, C. From leisure and disability to disability leisure: developing data, definitions and discourses. Disability & Society. 2003. № 18 (7). P. 955—969. DOI: 10.1080/0968759032000127353.
6. Darcy S., Buhalis D. Introduction: from disabled tourists to accessible tourism. Accessible Tourism: Concepts and Issues, 201. P. 1—20. DOI: 10.21832/9781845411626-004.
7. Bowtell J. Assessing the value and market attractiveness of the accessible tourism industry in Europe: a focus on major travel and leisure companies. Journal of Tourism Futures. 2015. №1 (3). P. 203—222. DOI: 10.1108/JTF-03-2015-0012
8. Lawson V. Reshaping economic geography? producing spaces of inclusive development. Economic Geography. 2010. № 86 (4). P. 351—360.
9. Слатвінська Л. А. Перспективи розвитку інклюзивного туризму в Україні. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/5_2020/61.pdf (дата звернення 22.10.2024).
10. Іванова О., Сеньків М. Доступний туризм для всіх у Європейському Союзі. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Географія, 2019. № 1 (74). С. 66—74.
11. Кравченко О. Нормативно-правові засади впровадження інклюзивного туризму як засобу реабілітації дітей та молоді з особливими освітніми потребами. Збірник наукових праць Національної академії державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні науки. 2020. № 1 (20). С. 128—147.
12. Жеребко І. Можливості впровадження соціальної послуги інклюзивного туризму в Україні. Social Work and Education. 2021. Том 8. № 2. С. 175—189.

13. Інклюзивна політика. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/inklyuzivna-politika> (дата звернення 29.10.2024).

14. Конвенція про права осіб з інвалідністю. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71?lang=en#Text (дата звернення 29.10.2024).

15. Національна стратегія з створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80/conv#Text> (дата звернення 29.10.2024).

16. Про туризм: Закон України від 15.09.1995 № 324/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 29.10.2024).

17. Smart City Ukraine: що це та як це працює в українських реаліях. URL: https://visitukraine.today/uk/blog/2183/smart-city-ukraine-what-it-is-and-how-it-works-in-ukrainian-realities#google_vignette (дата звернення 30.10.2024).

18. Безбар'єрність. Управління туризму та промоцій. URL: https://kyivcity.gov.ua/kyiv_ta_miska_vlada/struktura_150/vikonavchiy_organ_kivsko_misko_radi_kivska_miska_derzhavna_administratsiya/departamenti_ta_upravlinnya/upravlinnya_turizmu_ta_promotsiy/bezbaryernist_upravlinnya_turizmu_ta_promotsiy/ (дата звернення 04.11.2024).

19. Офіційний сайт КНП "Центр комунікації". URL: <https://vcetri.com/> (дата звернення 04.11.2024).

20. Kenton. W. Triple Bottom Line. URL: <https://www.investopedia.com/terms/t/triple-bottom-line.asp> (дата звернення 04.11.2024).

21. Bornstein D., Davis S. Social Entrepreneurship: What Everyone Needs to Know? Oxford University Press. Kindle Edition, 2018. 176 p.

References:

1. World Tourism Organization (1999), "Global Code of Ethics for Tourism", available at: <https://www.unwto.org/background-global-code-ethics-tourism> (accessed October 22, 2024).

2. UNWTO, World Tourism Organization (2016), "World Tourism Day 2016: Tourism for All — promoting universal accessibility Good Practices in the Accessible Tourism Supply Chain", Madrid, 22 p.

3. Danchevska, I., & Kalaitan, T. (2024), "Inclusive tourism: world experience and prospectsof development in Ukraine", Development Service Industry Management, Vol. 2, pp. 96—104.

4. Yariko, M. (2017), "The philosophy of inclusive tourism", Kultura Ukrayini, Vol. 1, pp. 119—128.

5. Aitchison, C. (2003), "From leisure and disability to disability leisure: developing data, definitions and discourses", Disability & Society, Vol. 18 (7), pp. 955-969. DOI: 10.1080/0968759032000127353.

6. Darcy, S., & Buhalis, D. (2011), "Introduction: from disabled tourists to accessible tourism", Accessible Tourism: Concepts and Issues, pp. 1—20. DOI: 10.21832/9781845411626-004.

7. Bowtell, J. (2015), "Assessing the value and market attractiveness of the accessible tourism industry in Europe:

a focus on major travel and leisure companies", Journal of Tourism Futures, Vol. 1 (3), pp. 203—222. DOI: 10.1108/JTF-03-2015-0012.

8. Lawson, V. (2010), "Reshaping economic geography producing spaces of inclusive development", Economic Geography, Vol. 86 (4), pp. 351—360.

9. Slatvinska, L. (2020), "Aspects of accessible tourism development in Ukraine", available at: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/5_2020/61.pdf (accessed October 22, 2024).

10. Ivanova, O., & Senkiv, M. (2019), "Accessible tourism for all in the European union", Visnyk Kyivskogo nacionalnogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka, Geografiya, Vol. 1 (74), pp. 66—74.

11. Kravchenko, O. (2020), "Normative and legal principles of implementation of inclusive tourism as a means of rehabilitation of children and youth with special educational needs", Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Seriya: Pedahohichni nauky, Vol. 1 (20), pp. 128—147.

12. Zherebko, I. (2021), "Possibilities of implementing the social service of inclusive tourism in Ukraine", Social Work and Education, Vol. 8, № 2, pp. 175—189.

13. Government portal (2024), "Inclusive policy", available at: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/inklyuzivna-politika> (accessed October 29, 2024).

14. Verkhovna Rada of Ukraine (2009), "Convention on the Rights of Persons with Disabilities", available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71?lang=en#Text (accessed October 29, 2024).

15. Cabinet of Ministers of Ukraine (2021), Order "National strategy for creating a barrier-free space in Ukraine for the period until 2030", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80/conv#Text> (accessed October 29, 2024).

16. Verkhovna rada of Ukraine (1995), Law "About tourism", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text> (accessed October 29, 2024).

17. Visit Ukraine Today (2024), "Smart City Ukraine: what it is and how it works in Ukrainian realities", available at: https://visitukraine.today/uk/blog/2183/smart-city-ukraine-what-it-is-and-how-it-works-in-ukrainian-realities#google_vignette (accessed October 30, 2024).

18. The official portal of Kyiv (2024), "Barrier-free. Department of Tourism and Promotions", available at: https://kyivcity.gov.ua/kyiv_ta_miska_vlada/struktura_150/vikonavchiy_organ_kivsko_misko_radi_kivska_miska_derzhavna_administratsiya/departamenti_ta_upravlinnya/upravlinnya_turizmu_ta_promotsiy/bezbaryernist_upravlinnya_turizmu_ta_promotsiy/ (accessed November 04, 2024).

19. The official site "VCENTRI" (2024), available at: <https://vcetri.com/> (accessed November 04, 2024).

20. Kenton, W. (2024), "Triple Bottom Line". available at: <https://www.investopedia.com/terms/t/triple-bottom-line.asp> (accessed November 04, 2024).

21. Bornstein, D., & Davis, S. (2018), Social Entrepreneurship: What Everyone Needs to Know?, Kindle Edition, Oxford University Press, Oxford, UK.

Стаття надійшла до редакції 10.11.2024 р.